

АЦО ШОПОВ ВО СЛОВАЧКИОТ КНИЖЕВЕН И КУЛТУРЕН АРЕАЛ

Звонко Танески

Катедра за словенски филологии –
Филозофски факултет при Универзитетот „Комениус“ во Братислава
zvonko.taneski@uniba.sk

Апстракт: Целта на рефератот е да понуди детален архивски преглед на објави поврзани со приемот на ликот и делото на познатиот македонски поет Ацо Шопов во словачката средина. Презентирани се на аналитичен начин сите досега реализирани преводи на неговите песни на словачки јазик, кои биле благовремено публикувани во неколку наврати низ периодичните книжевни списанија, како и во антологиските и енциклопедиските изданија објавувани на територијата на денешна Словачка, но исто така и во Војводина, каде што сè до денес живее бројно словачко малцинство. Комплетната прикажана рецепција сведочи за тоа дека Шопов не ѝ бил непознат на словачката културна јавност, иако недостасуваат конкретни издржани студии за неговото книжевно творештво напишани од словачки научници.

Клучни зборови: *Ацо Шопов, Словачка, книжевни преводи, рецепција*

Годинава кога се навршуваат токму сто години од раѓањето на големиот македонски поет, преведувач и интелектуалец Ацо Шопов (1923 – 1982) е пожелно во македонскиот културен простор да понудиме детален преглед за рецепцијата на поетското творештво на Ацо Шопов во словачката култура, почнувајќи од втората половина на дваесеттиот век, па сè до денес. Македонската културна јавност ќе биде така за прв пат исцрпно запознаена со сите досегашни објави на Ацо Шопов на словачки јазик без разлика на тоа дали станува збор за објавување на негови песни во списанија, антологии или за речнички статии во словачки академски енциклопедии и сл. Иако обемот на таквите одредници не е многу долг, присуството и важноста на неговото книжевно творештво е континуирано и прилично објективно валоризирана и препознаена во словачката средина во временски распон од цели четириесет години.

Словаците почнуваат активно да ја читаат и да ја преведуваат поезијата на Ацо Шопов кон крајот на шеесеттите години од минатиот век и како

што тоа претставуваше случај и со повеќето други македонски книжевни великани, првите импулси за рецепција на поезијата на А. Шопов дојдоа од страна на неуморните словачки преведувачи од Војводина, кои живеелејќи тогаш заедно со Македонците во југословенската државна федерација, ги направија и првите преводи на песните од Шопов на словачки јазик воопшто, а набрзо потоа и ги објавија во книжевното списание *Нови живот*, кое за волја на вистината сè уште излегува и претставува реномирана платформа на словачкото културно малцинство во Србија. Најпрвин беа таму публикувани три репрезентативни песни од Ацо Шопов во 1968 година од страна на словачкиот поет и преведувач од Војводина – Михал Бабинка (Џоров 1968, р. 122–123), во тематски број на наведеното списание кој бил насловен симболично токму според насловот на една од песните на Шопов – *Раѓањето на зборот*, а бил посветен на современата македонска поезија. Изборот на застапените автори во таа пригода го направил Војислав И. Илиќ. Три години подоцна Михал Бабинка во истото списание ќе објави уште две песни од Ацо Шопов, а притоа ќе ја дополни и био-библиографската белешка за него доближувајќи го така поблиску до тогашната актуелна словачка читателска публика во Војводина (Џоров 1971, р. 139–140). Согледано од денешен аспект, ваквите први преводи се, секако, мошне драгоцени и добредојдени, но на извесни места може да се забележи влијанието на српскиот јазик во преводните конструкции на словачката верзија на преведените песни, дотолку повеќе што е сосема веројатно и тоа што Словаците од Војводина (како билингвисти, т. е. говорители на словачкиот и на српскиот јазик) изгледа и ги реализирале тие првични преводи од „втора рака“, со посредство на српскиот јазик (бидејќи не постојат проверливи факти за конкретните преведувачи за тоа дека го владееле македонскиот јазик за да можеле да преведуваат директно од оригиналот), односно од српски на словачки јазик.

Во секој случај, името на поетот Ацо Шопов почнало успешно да резонира во словачките културни кругови бидејќи новосадското словачко списание *Нови живот* било редовно дистрибуирано и низ поголемите библиотеки на територијата на денешна Словачка. Сепак, сплетот на околностите придонел за тоа за следниот словачки превод на песните од Шопов да се почека оттогаш цели седум години кога впрочем е договорена и соработка помеѓу македонското книжевно списание *Разгледи* и словачкото книжевно списание *Словачки погледи* за размена на тематски броеви. Затоа, токму во бројот десет од наведеното словачко списание од 1978 година е објавен и поетски текст од Ацо Шопов, овојпат во превод на Ана Сикорова и Михал Худа, веќе афирмирани книжевни преведувачи од Словачка (Џоров 1978, р. 57). Тоа само уште еднаш ја зацврстува тезата дека преводите на војводинските Словаци претставувале неспорен поттик во прифаќањето, ширењето и етаблирањето на стиховите на Ацо Шопов на словачко тло и две децении потоа.

Меѓутоа, интересот за прием на поезијата на Ацо Шопов меѓу Словаците во Војводина нема да спласне исто така ни речиси две децении подоцна, а сведоштво за тоа е објавата на словачкиот превод на култната песна од Ацо Шопов – *Очи* во Читанката со книжевно-теориски поими за трета година во средните училишта кој го издал Институтот за издавање на словачки учебници во Нови Сад во 1989 година (Џоров 1989, р. 31–32). Преводот е во оваа прилика дело на словачкиот плоден автор и преведувач од Војводина – Јурај Тушиак. Интересно е во тој домен да се наведе податокот дека споменатиот словачки институт за издавање на учебници во Војводина (каде што словачкото малцинство и денес е најбројно) секогаш принципиелно внимавал во учебниците и во читанките да застапува адекватен број автори припадници на сите народи на СФРЈ и нивните најуспешни творби да им ги презентира благовремено на словачките деца во основните и во средните училишта преку преводите на нивните дела на словачки јазик. Благодарение на таквата методологија, всушност, и најголемиот број современи македонски писатели во втората половина на дваесеттиот век биле и премиерно презентирани на словачки јазик. Од сегашна перспектива, се разбира, можеме да бидеме и делумно критични во поглед на постигнатиот квалитет на некои од преводите, но погледнато на поопшт план, мораме да бидеме првенствено благодарни за остварената мисија на војводинските Словаци која потоа почнала и подлабински да го трасира патот на раширување на професионалниот дијапазон на словачко-македонските книжевни и културни врски во иднина.

Следната одредница за Ацо Шопов во словачкиот академски ареал ја наоѓаме во репрезентативната *Енциклопедија на светски писатели*, подготвена од Јан Јуричек, а објавена од страна на издавачката куќа Обзор од Братислава во 1987 година. Освен Ацо Шопов, таму се застапени и уште неколкумина други македонски писатели (Григор Прличев, Кочо Рацин, Коле Чашуле, Владо Малески, Блаже Конески и Славко Јаневски) (Џоров 1987, р. 533). Речничките статии за нив се напишани од страна на словачките преведувачи и книжевни научници Бранислав Хома (во прв ред, кроатист) и Златко Клатик (по потекло од Војводина). Со оглед на тоа, како што наведовме погоре, дека првичната рецепција на Шопов била реализирана претежно преку т. н. „војводинска тангента“, во статијата, за жал, се измолкнале и две помали грешки. Имено, згрешена е годината на раѓање на поетот (наведена е 1922 година), а при наведувањето на оригиналниот наслов на стихозбирката на Ацо Шопов *Vetrom nosi ubavo vreme/Vietor prináša pekné počasie* од 1957 година е поместен насловот *Vetar nosi lepo vreme*. Тоа само уште еднаш ни го потврдува ставот дека поезијата и делото на Шопов било цели децении восприемано во словачкиот книжевен и културен ареал низ призмата на јужнословенскиот книжевен контекст и јазичен идиом.

Најобемниот и квалитативно најстилизираниот претставен избор од поезијата на Ацо Шопов (седум песни) досега во Словачка е во антологијата на современа македонска поезија под наслов *Немир во пределот*, која го подготви Франтишек (Феро) Липка, а беше објавена како издание на издавачката куќа *Словачки писател* од Братислава во 1990 година. Преводите на песните од Шопов со кои бездруго и почнува антологијата ги изработиле познатиот словачки писател Штефан Моравчик и словачкиот лингвист Емил Хорак (Џоров 1990, р. 7–12). Библиографските белешки за застапените автори ги напишал Франтишек (Феро) Липка, кој наедно е и автор на поговорот во антологијата. Во неа и по временска дистанца од повеќе од триесет години не наоѓаме речиси никакви посуштински пропусти и недостатоци. Некои поконкретни теми за дискусија поврзани со таа антологија, сепак, предложив во својот објавен приказ пред единаесет години (Танески 2012, р. 90–94). Во поговорот на антологијата, насловен *Современа македонска поезија*, Франтишек Липка се задржува на дваесетина реда дури напати и со нескриена критична нота (затоа го пренесуваме на увид подолу и целиот подолг цитат) и посебно врз поетиката на Ацо Шопов потенцирајќи дека „македонската поезија, инаку најфреквентираниот жанр во македонската литература, почнала да се развива дури по Втората светска војна. Прва македонска поетска книга била збирката *Песни* (1944) од Ацо Шопов. Таа година воедно се појавува и првата генерација македонски поети, денес најстарата, до која – освен А. Шопов – припаѓаат Славко Јаневски, Блаже Конески, Венко Марковски. Творештвото на овие поети го создава првиот хомоген период (1945 – 1950) во историјата на македонската поезија. Поезијата во тој период со чести реминисценции се навраќа кон народноослободителната војна, носена е од брановите на силниот романтичен национален вознес, натопена од влијанијата на новото социјалистичко општество, со кое безрезервно се поистоветува. Песните имаат дескриптивен и декларативен карактер, а целата поезија се бори со тешкотиите што произлегуваат од недоволната развиеност на стандардниот и поетскиот јазик. Поезијата е под влијание на народната поезија, на фолклорот, кој дава свежи и длабоки инспирациски извори, ама наедно делува и ретардациски, сопирачка е за развојот на новите поетски елементи и постапки. На преминот од четириесеттите и педесеттите години се менува политичката и општествената ситуација во СФРЈ. Општеството постепено се ослободува од догмите што го подврзувале развојот на социјализмот. Во сите области на животот доаѓа до превреднување на постоечките модели и шаблони. Таквите процеси наоѓаат свој одзив и во книжевноста и уметноста. Македонската поезија, подеднакво како поезијата на другите југословенски народи, почнува да реагира на новата стварност. Настанува постепен, иако на почетокот слабо видлив отклон од општите теми, и поетите започнуваат речиси исклучиво да се ориентираат на личната

проблематика. Се раѓа интимната рефлексивна лирика. На почетокот од таа струја, ако можеме воопшто да ја наречеме така, повторно стои Ацо Шопов со својата книга *Стихови за маката и радоста* (1950)¹, која донесува програмска пресметка со поезијата на општите теми, и кога самата по себе не претставува позначајна поетичка вредност. Би можеле да речеме дека македонската поезија во тој период прибегнува кон друга екстремност: некритичниот и површен колективизам го заменува поеднакво некритичниот и површен субјективизам. Вулгарно сфатениот Мајаковски, кој бил долго урнек на социјалистичката поезија, е заменет со подеднакво вулгарно сфатениот Есенин. Таквата кратка фаза, која во развојот на македонската поезија се прелева во псевдосентиментализам, не донела позначајни и трајни поетски резултати. Нејзиниот позитивен придонес, сепак, се согледува во тоа што таа ѝ го вратила лирскиот субјект на поезијата, го потврдила индивидуалниот карактер на книжевноста, ги создавала предусловите на понатамошниот развој на македонскиот поетски јазик“ (Lipka 1990, p. 139–140).

Заклучно, претставувајќи ја рецепцијата на Ацо Шопов во словачкиот книжевен и културен ареал, уште еднаш недвосмислено ни се потврдува констатацијата дека едно книжевно дело ако е високо уметнички остварено, останува како такво без разлика во кое време е настанато и бидејќи има дела (вклучувајќи ги тука разбирливо и делата на А. Шопов) чија вредност не се намалува со текот на времето, тогаш е неоспорно што некои од нив можеме да ги сметаме во редот на делата кои ја претставуваат „трајно актуелната“ традиција. Претставената словачка рецепција на поетското дело на Ацо Шопов уште повеќе го засилува и уверувањето дека македонската книжевност преку него и во пошироки рамки неоспорно влегла во фазата на еден евидентно повисок развоен степен. Логично би било да се каже дека во неа егзистирало сè она што се покажало витално, а како новина приемливо во развитокот на современата македонска поезија. А тоа, секако, не можело да не биде во творечки дослук и со поетската традиција и со модерните текови. Тоа било, на крајот на краиштата, и најзначајната гаранција за нејзиниот натамошен развиток. Поезијата, како и сите други уметности, се одликува со својата иманентна суштина, па оттука веќе и не се ретки, во квалитативна смисла, релативните лавирања во нејзините развојни текови. Творештвото на Шопов сетне така и со право го релативизира стојалиштето дека едно дело може да биде актуелно во одредено време, во друго не, неговата актуелност може да престанува, да се обновува и сл. Поезијата на Шопов како поезија со завидна уметничка зрелост и оствареност му пркоси на времето и затоа би било препорачливо и во времето пред нас да стане повторен

¹ Погрешно е наведена годината (1950) на издавањето на таа стихозбирка од Ацо Шопов во цитираниот поговор на Ф. Липка, а исто така погрешно е наведена годината за истата стихозбирка и во био-библиографската белешка за Шопов на крајот од антологијата каде стои 1959 година. Точната година на издавање на книгата е 1952 (Забелешката е моја).

предмет на елаборација во словачките книжевно-научни и преведувачки кругови. Евентуалното понатамошно произнесување за неговата поезија во Р Словачка не би требало никако да ги изостави натамошните поетски и преведувачки остварувања на авторот, во кои јасно ќе се види и неговиот сè понагорен поетски подем. А светот на неговите поетски и преведувачки реализации, како една посебност, ќе треба исто така да стане нужен дел на еден, сакаме да веруваме, поопстоен словачки критички пристап кон целокупната книжевна актива на Шопов.

Користена литература:

- [1] Lipka, František: *Súčasná macedónska poézia*. Doslov. In. *Nepokoj v krajine (Antológia súčasnej macedónskej poézie)*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1990, s 139–140. Преводот на цитатот од словачки на македонски јазик е мој.
- [2] Šopov, Aco: *Keď máš to v sebe nedopovedané. Prebúdzanie slova. Tretia modlitba môjho tela*. In. *Nový život*, Nový Sad, č. 2, roč. 20, 1968, s. 122–123. Preklad. Michal Babinka (pod spoločným názvom – Prebúdzanie slova – zo súčasnej macedónskej poézie). Výber urobil Vojislav I. Ilić.
- [3] Šopov, Aco: *Krv a slovo (Otlaky. Modlitba za jedno prosté, ale však neobjavené slovo)*. Preklad: Michal Babinka. In. *Nový život*, Nový Sad, roč. 23, 1971, s. 139–140.
- [4] Šopov, Aco: *Sem na môj osud privial (Z cyklu Svetlo otrokov)*. Preklad: Anna Sýkorová a Michal Chuda. In. *Slovenské pohľady*, č. 10, roč. 94, 1978, s. 57. – Pod spoločným názvom Razgledi v Slovenských pohľadoch.
- [5] Šopov, Aco: *Oči*. Preklad Juraj Tušiak. In. DUBOVSKÝ, Samuel: *Čítanka s literárnoteoretickými pojmami pre tretí ročník stredných škôl*. Nový Sad: Ústav pre vydávanie učebníc, 1989, s. 31–32.
- [6] Šopov, Aco. In. *Encyklopédia spisovateľov sveta*. Bratislava: Obzor, 1987. Spracoval kolektív autorov. Zostavovateľ Ján Juríček, s. 533. Heslo pripravili Branislav Choma a Zlatko Klátik.
- [7] Šopov, Aco: *Modlitba za obyčajné, ale ešte nenájdene slovo. Druhá modlitba môjho tela. Zúfalstvo z pevnosti. Hrôza. Nečas. Hľadiaci do popola. Noc nad jazerom pri kláštore*. Preklad: Štefan Moravčík a Emil Horák. In. Lipka, František: *Nepokoj v krajine (Antológia súčasnej macedónskej poézie)*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1990, s. 7–12. ISBN 80-220-0244-5.
- [8] Танески, Звонко: *Антологиите на современа македонска поезија во Словачка и на современа словачка поезија во Македонија*. Во: *Македонско-словачки компаративни согледби (студии и интерпретации)*. Скопје: Институт за македонска литература 2012, стр. 90–94. ISBN 978-9989-886-89-8.

ACO ŠOPOV IN THE SLOVAK LITERATURE AND CULTURAL RANGE

Zvonko Taneski

Comenius University, Bratislava

The purpose of the paper is to offer a detailed archival review of publications related to the reception of the life art opus and literary works of the famous Macedonian poet Aco Šopov in the Slovak environment. We are presenting in an analytical way all the translations of his poems in the Slovak language, which were realized on several occasions in periodical literary magazines, as well as in anthological and encyclopedic editions published in the territory of today's Slovakia, but also in Vojvodina, where which is still inhabited by a large Slovak minority. The complete reception shown testifies to the fact that Šopov was not unknown to the Slovak cultural public, although there is a lack of concrete sustained studies of his literary work written by Slovak scholars.

Key words: *Aco Šopov, Slovakia, literary translations, reception*